

قابلیت های توسعه پایدار ناحیه کاشان با تأکید بر گردشگری^۱

نصراله فلاح تبار^۲

چکیده

ناحیه ی کاشان به دلیل برخورداری از تنوع زیاد در زمینه های، میراث فرهنگی گرانبها و منابع طبیعی و جاذبه های گردشگری به مکان های ارزشمندی که در بسیاری از شهرهای ایران و جهان نظیر آن وجود ندارد تبدیل شده است و از جهت گردشگری به ویژه گردشگری دینی و زیارتی، گردشگری فرهنگی، اکوتوریسم، گردشگری روستایی و آگروتوریسم، گردشگری تجارتي، گردشگری بوم زیستی و گردشگری شهری به عنوان یک قطب گردشگری، قادر است گردشگران زیادی را به خود جذب کند. بنابراین، باید متولیان امر راهبرد های لازم و ضروری را به اجراء در آورند و عرصه ی توسعه ی پایدار این ناحیه را به تعالی لازم برسانند که در این مقاله به اختصار به این مهم پرداخته می شود.

واژگان کلیدی: کاشان، گردشگری، جاذبه های گردشگری، توسعه ی پایدار.

۱ - این مقاله برگرفته از طرح تحقیقاتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرری می باشد که بدین وسیله از این واحد تشکر و قدردانی می گردد.

N.Fallahtabar@ Iausr. Ac.ir

۲- عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرری

روش تحقیق

بررسی ها نشان می دهد که شهرستان کاشان از تاریخی کهن برخوردار است و از طرفی، دارای جاذبه های گوناگون گردشگری به خصوص گردشگری تاریخی و دینی و زیارتی می باشد، لذا انجام تحقیق میدانی را می طلبد. همچنین، چون می بایستی گذشته ی بسیاری از جاذبه های گردشگری مورد بررسی قرار گیرد، از روش تاریخی، کتابخانه ای بهره گیری شده است. این تحقیق از نظر ماهیت توصیفی - تحلیلی و از نظر هدف کاربردی است.

مقدمه

به طور کلی صنعت گردشگری پس از انقلاب صنعتی پدیدار و با تحولات گوناگون اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به خصوص در شهرها که کانون کارخانه ها بود، سبب پیدایش مراکز بزرگ جمعیتی، افزایش مهاجرت های روستایی و کاهش تعداد روستاها، نابودی تفرجگاه های طبیعی و کاهش تعداد ساعات برای تفریح و تفرج گردیده است.

این موارد خود سبب افزایش امکاناتی نظیر پارک ها، شهربازی ها، سینماها، تئاترها، سالن های ورزشی و سرگرمی ها شد و احیاء آثار باستانی به عنوان فضای گردشگری و تفریحی به منصفه ی ظهور رسید. این شرایط تأثیر شگرفی بر اقتصاد شهری و ناحیه ای گذاشت و زمینه های اشتغال را فراهم ساخت. متخصصین و کارشناسان پیش بینی می کنند که صنعت گردشگری در سال ۲۰۲۰ میلادی به عنوان سود آورترین صنعت جهان مطرح خواهد بود.

اسپینک (SPINK، ۱۹۹۴) معتقد است که اغلب فعالیت های تفریحی در انگلستان و درون نواحی شهری مانند: حاشیه ی شهر همچون پارک های حومه ی شهر (بیلاقی) نواحی کمربند سبز، پیاده روها و مالروها جریان دارد. به طورمثال، خوشبختی ۵۰۰۰۰ نفر سکنه ی کنونی شهر اقادیر مراکش که بر اثر زلزله ی ویرانگر ۲۹ فوریه ۱۹۶۹ از نقشه ی جهان محو شد، مدیون صنعت گردشگری شهری است (محلای، ۱۳۸۰، ۲۵).

قابلیت های توسعه پایدار ناحیه کاشان... ۱۳۹۱۱۱

هرچند که ایران اسلامی از نظر جاذبه های گردشگری جزو ده کشور اول پرجاذبه ی گردشگری در جهان به شمار می رود، لیکن تعداد گردشگران خارجی وارده به کشور در سال ۱۳۸۵ برابر ۲۱۷۱۶۹۹ نفر بوده است که نسبت به سال های ۱۳۷۵ که تعداد گردشگران خارجی ۵۷۳۴۴۹ نفر و سال ۱۳۶۷ که ۷۰۴۰۷ نفر اعلام شده، افزایش درخور توجهی را نشان می دهد، ولی این تعداد گردشگر کافی به مقصود نیست و ضعف برنامه ریزی ها را می رساند. بنابراین، میهن اسلامی به دلیل برخی مشکلات و عدم برنامه ریزی های مناسب، نتوانسته به جایگاه ارزشمند خود در سطح بین المللی برسد و شهرکاشان هم از این عرصه ی گردشگری نابسامان متضرر گردیده است. شهرکاشان از جمله شهرهای خشک ایران و در ناحیه ی کویر مرکزی ایران قرار دارد. اصولاً مرکز شهرهای خشک دارای جاذبه ها و چشم اندازهای بصری متنوع است که می تواند علاقه مندان زیادی را به خود جذب نماید (توسلی، ۱۳۸۵، ص، ۲۷۵). ولی ناحیه ی کاشان از این رهگذر عقب مانده و ساماندهی مطلوب در این عرصه آشکار نشده است.

تعاریف، مفاهیم و دیدگاه های گردشگری

دانشمندان و متخصصان گردشگری هریک به نحوی به آن پرداخته و مبادرت به ارایه ی نظریه ها یا مدل های خاصی نموده اند که در جای خود حایز اهمیت است که مدل گان (Gunn)، مدل لیپر (Leeper)، مدل لاو (Law)، مدل هولدن (Holden) و غیره را می توان نام برد.

قانون توسعه ی صنعت ایرانگردی و جهانگردی از جهانگردی این گونه تعریف می کند: منظور از ایرانگردی و جهانگردی عبارت است از هر نوع مسافرت انفرادی یا گروهی که بیش از ۲۴ ساعت بوده و به منظور کسب و کار نباشد.

۱۴۰//دوفصلنامه جغرافیا، شماره بیست و چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۲

جهانگردی به سفری موقتی و کوتاه اطلاق شده که ضمن آن جهانگرد به منطقه ای خارج از محل سکونت و کار خود، به منظور سیر و سیاحت سفر می کند (الوانی، ۱۳۷۳، ۱۸).
عده ای از جامعه شناسان، جهانگردی را بیش تر یک پدیده ی جامعه شناسی می دانند. این عده جهانگردی را مجموعه ی روابطی می دانند که یک شخص (جهانگرد) در محل اقامت خود با انسان های ساکن در آن محل به وجود می آورد (نوینی، ۱۳۷۶).
از طرفی، جهانگردی بر بنیاد عامل اساسی سفر و جا به جا به جایی قرار دارد، در نتیجه، دگرگونی های آن تابع تغییرات مختلف از قبیل دگرگونی های ناشی از انگیزه ی سفر و جا به جایی و وسیله ی حمل و نقل می باشد (شکویی، ۱۳۷۰).
گیلوی (Gilwie)، یکی از کارشناسان برجسته ی اقتصادی اروپا، جهانگردی را این چنین تعریف می کند:

تمام افرادی که کشور خود را به قصد کشور دیگری ترک و کم تر از یک سال در خارج اقامت نموده و برای هزینه ی اقامت خود هیچ گونه درآمدی در کشور مورد بازدید نداشته باشد، جهانگرد شناخته می شوند.

در ضمن، سازمان بین المللی جهانگردی آخرین تعریف خود را در باره ی جهانگردی به این شرح مطرح نموده است: "جهانگرد کسی است که به کشورهایی (کشوری) که در آن اقامت دایم ندارد سفر می کند و هدف اصلی سفرش، انجام فعالیت های درآمد زا نیست و در داخل مرزهای کشوری که بدان سفر می کند حداقل یک شب و کمتر از یک سال اقامت نماید."

در قرآن کریم بیش از بیست سوره بحث های مهمی از جهانگردی نموده است که به یک نمونه از آن ها اشاره می شود:

قابلیت های توسعه پایدار ناحیه کاشان... ۱۴۱۱۱۱

قرآن کریم در سوره ی عنکبوت آیه ۲۰ می فرماید: بگو بروید در روی زمین گردش کنید. ببینید خداوند خلقت و وجود را چگونه از نیستی و عدم آغاز کرد و دنیا را به وجود آورد. قیامت را نیز همان طور به وجود می آورد، خدا بر هر کاری قادر است (فلاح تبار، ۱۳۹۰).

می دانیم به دنبال آشکار شدن بازتاب های منفی زندگی شهری، برنامه ریزی در زمینه ی اوقات فراغت، در صدر اولویت های شهرها قرار گرفت و این امر به زایش توریسم و جهانگردی منجر گردید (منشی زاده، ۱۳۷۶، ص، ۵۹) و متعاقب این امر، دگرگونی های عظیمی در نظام اجتماعی و اقتصادی و زیست محیطی و شغلی ایجاد گردیدند (شیعه، ۱۳۶۹، ص، ۱۴)، همچنین، در همین زمینه، گسترش شهرنشینی از علل مهم شکل گیری جهانگردی قلمداد می گردد (کارگر، ۱۳۸۶، ص ۳).

به طور کلی، در توسعه ی پایدار گردشگری باید بدانیم که در عرصه ی توسعه پایدار علاوه بر بوم شناختی از ابعاد اجتماعی و اقتصادی، فرهنگی و آموزش، اشتغال، امنیت، مشارکت، اخلاق، علم و از مبانی معرفت شناسی پایدار نیز صحبت به میان می آید (استعلاجی، ۱۳۸۰).

توسعه ی پایدار کاشان در عرصه ی صنعت گردشگری

در ناحیه ی کاشان جاذبه های ارزشمندی، مهمترین انواع گردشگری را به خود اختصاص داده است که بیان همه ی آنها از حوصله ی این مقاله خارج است. لذا از آثار گردشگری که در پیرامون شهر کاشان وجود دارد صرف نظر نموده و به مهمترین جاذبه های گردشگری تاریخی و فرهنگی به ویژه گردشگری دینی و زیارتی پرداخته و از بین آثار یک یا دو مورد به اختصار بررسی می شود.

(۱) سیلک شهری کهن

تحقیقاتی که از طریق گیشمن صورت پذیرفته است، نشان می دهد که تپه های سیلک یکی از قدیمی ترین مراکز سکنا ی بشر ما قبل تاریخ، در فلات ایران شناخته شده است. در سال ۱۳۱۱ گیشمن به همراه هیأتی در این تپه ها به عملیات اکتشافی پرداختند و پس از کندن

۱۴۲// دو فصلنامه جغرافیا، شماره بیست و چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۲

گمانه های حفاری، چون نمونه ها و اشیای نوید بخشی به دست آمده، تا سال ۱۳۱۶ متناوباً کاوش های اساسی آن ها ادامه یافته است. آثار به دست آمده گویای تمدن انسانی ۶۵۰۰ ساله می باشد. در تپه های شمالی به طول ۱۲۰ متر و به عرض ۱۱۰ متر و با ارتفاع ۶ متر نسبت به سطح جلگه ی حاشیه ی آن که تا عمق ۱۱ متری اکتشاف صورت گرفته، سکونت انسان در ماقبل تاریخ مورد تأیید قرار گرفته است (ملک شهیرزادی، ۱۳۸۱).

در سیلک مردگان را در منازل شخصی خود دفن می نمودند. مهمترین شاهکار این عصر مجسمه ی استخوانی به شکل انسان و بقیه ی اسباب و لوازم زندگی و زینت آلات از سنگ خارا ساخته شده اند. با اختراع چرخ کوزه گری، ظروف سفالی، به طور کامل پخته شده و نقش و نگار و رنگ آمیزی آن هم تکامل یافته است. اشیاء ساخته شده از مس و برنز و استخوان جانورانی مانند:

اسب، سگ، خوک در خانه ها پیدا شده است. در کتاب مرآت قاسان آمده است: یکی از قلعه جات قدیمی (قلعه ی سی ارگ) است و گویند چون خاک آن موضع که مبنای آن قلعه است نسبتاً از خاک اطرافش سفیدتر است، موسوم به سپید ارگ شده و از کثرت استعمال در طول زمان سی ارگ نامیده اند (پورنقی، ۱۳۸۷ ص ۲۴۵).

تصویر شماره (۱): بخشی از تپه ی سیلک در کاشان

در سیلک تپه ی جنوبی، طول آن ۲۶۰ متر با عرض ۱۹ متر و ارتفاع بلندترین طبقه ی آن ۲۵ متر است. این تپه در ۸ طبقه روی یکدیگر قرار گرفته و سومین مرحله ی تمدن سیلک است.

قابلیت های توسعه پایدار ناحیه کاشان... ۱۴۳۱۱۱

مهمترین آثار مکشوفه آن پیدا شدن خط می باشد که تاریخ آن به ۱۰۰۰ سال پیش از میلاد می رسد. بنابراین، از نخستین روزی که انسان در سیلک اقامت گزیده تا زمان پیدا شدن مس، بیش از ۳۰۰۰ سال به طول انجامیده است.

(۲) چشمه ی فین (چشمه ی سلیمانیه)

در میهن اسلامی ایران تعداد کمی چشمه های حایز اهمیت دیده می شود و چشمه ی سلیمانیه ی فین جزو معدود چشمه های پر آب به شمار می رود. این چشمه از کوه دندانیه و شکاف تخته سنگ های معدن گچ و آهک، واقع در شش کیلومتری غرب کاشان، به طور معجزه آسایی از زمین می جوشد و تغییرات آب آن در سال های متمادی بسیار جزئی است. چشمه ی فین قدیمی ترین و شاید نخستین قنات و کاریزی از دوره های باستانی است که نام آن و بنیان گذارش در تاریخ برده شده است. آب چشمه ی سلیمانیه ی فین در طول مسیرش، سی و سه آسیا سنگ (آسیاب آبی) را نیز به گردش در می آورده است.

(۳) باغشاه فین کاشان

تحقیقات از این حکایت دارد که، آثار و ابنیه ی کنونی باغ شاه فین متعلق به دوره های اسلامی می باشد و وضعیت آن در پیش از اسلام نامشخص است. لیکن، سرگذشت باغ و کاخ های شاهانه ی سرچشمه ی فین از قدیمی ترین ازمه ی تاریخ آغاز شده است و به واسطه ی اهمیت سوق الجیشی و خطوط ارتباطی آن، برای پادشاهان و فرماندهانی که در بیابان های خشک و سوزان آن حدود، مسافرت و یا نبرد می نمودند احداث باغ و بستانی مصفا و آسایشگاهی دلگشا، بی نهایت مطلوب و مطبوع بوده است (نوربختیار، ۱۳۸۵).

علاقه ی شاهان صفویه به کاشان، موجب شد تا به فرمان شاه عباس صفوی، طرح باغ و کاخ جدیدی پی ریخته شده و باغشاه جدید به ابعاد ۱۵۷ متر در ۱۴۲ متر، حصاربندی و در چهار گوشه ی آن برج های گرد و مرتفعی بنا و میدان پهناوری جهت چوگان ایجاد و در خارج حد

۱۴۴// دو فصلنامه جغرافیا، شماره بیست و چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۲

غربی باغ نیز به جهت رفع مخاطرات سیلاب ها، سدی معتبر و مستحکم با سنگ و ساروج ساخته اند که بقایای آن پس از گذشت چهار صد سال اکنون هم از نفوذ سیلاب به قریه ی فین و باغشاه کاملاً جلوگیری می کند و به نام سد شاه عباسی معروف است. در وسط محوطه ی باغ جدید نیز کاخی زیبا و بنایی بلند به نام شتر گلو احداث نموده اند که به شتر گلوی شاه عباسی نیز شهرت دارد.

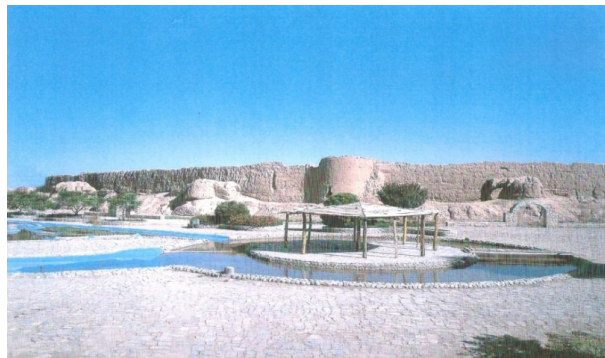
جدول شماره ی (۱): آمار بازدید کنندگان داخلی و خارجی از باغ فین کاشان در سال های ۱۳۸۶-۱۳۸۴ (در مدت ۳ سال) - منبع: سازمان میراث فرهنگی و گردشگری کاشان، ۱۳۸۶

ماه	بازدید کننده داخلی	بازدید کننده خارجی	بازدید کننده داخلی	بازدید کننده خارجی	بازدید کننده داخلی	بازدید کننده خارجی
۱۳۸۴	۱۹۹۴	۱۹۷۲۹۶	۶۷۱	۱۹۲۵۹	۲۵۸۰	۱۸۴۱۱۰
۱۳۸۵	۲۵۴۸	۹۰۷۰۰	۱۳۰۰	۲۴۲۱۰۴	۲۰۹۶	۲۰۳۴۰۰
۱۳۸۶	۱۳۰۰	۵۵۵۳۹	۴۱۲	۶۱۶۸۰	۴۲۰	۱۳۴۲۰۰
	۶۵۰	۳۱۲۳۷	۲۳۴	۲۱۶۳۵	۲۰۰	۲۶۸۰۰
	۹۰۰	۲۱۲۱۰	۱۹۱	۵۹۹۳۶	۶۰۹	۴۵۶۰۰
	۹۵۰	۹۴۹۸۰	۶۴۵	۶۵۴۵۷	۶۰۰	۶۷۵۵۰
	۱۱۰۰	۶۹۰۵	۱۱۱۵	۱۵۵۳۳	۱۰۰۳	۳۲۵۵۰
	۶۸۰	۴۶۴۷	۸۱۵	۲۰۱۱۱	۱۱۶۲	۴۹۵۲۰
	۵۵۵	۹۵۲۷	۳۸۶	۹۵۰۰	۸۰۰	۹۵۷۰
	۳۷۰	۷۵۸۵	۲۷۵	۸۰۰۰	۳۷۰	۱۲۳۳۰
	۳۰۶	۷۹۲۵	۱۹۰	۷۰۰۰	۲۰۰	۱۱۶۲۴
	۳۴۰	۱۹۴۰	۵۴۵	۱۷۰۰۰	۵۰۰	۲۴۵۶۰

(۴) قلعه ی جلالی کاشان

قابلیت های توسعه پایدار ناحیه کاشان... ۱۴۵۱۱۱

قلعه ی جلالی از بناهای سلطان جلال الدین ملکشاه سلجوقی (۴۵۵ - ۴۸۵) است که دارای حصار و بارویی ضخیم با هشت برج مدور مرتفع می باشد. بارویی دور شهر را گرفته و دارای دو دیوار ضخیم مضاعف و خندقی بوده که آثار آن ها کاملاً باقی و نمودار می باشد. در قرن حاضر در زمان هرج و مرج های اوایل مشروطه که کاشان قریب به پانزده سال در گرفتاری تاخت و تاز یاغیان قرار داشت، قلعه ی جلالی نیز شاهد آخرین نبرد این ماجرای خونین بوده است (کاظمی، ۱۳۸۵).

تصویر شماره ی (۲): بخشی از قلعه ی جلالی کاشان

(۵) مناره ی زین الدینی

این مناره به علت کج بودن دیده ی رهگذران را به خو جذب و حیرت آنان را در پی دارد و به مناره ی کج کاشان نیز مشهور می باشد، ارتفاع آن در گذشته ۴۷ متر بوده است. در سال ۱۳۱۰ برای رفع خطر افتادن، ارتفاع آن را کوتاه کرده اند. در گذشته جزو میل ها و مناره های راهنمای کاروانیان بوده است. گفته می شود که معمار، این بنا را به عمد کج ساخته تا هنر و توان معماری خود را به منصه ی ظهور برساند.

(۶) مساجد کاشان آثار ارزشمندی از بعد گردشگری تاریخی، مذهبی و دینی

مهمترین مساجد کاشان با آثار روح نواز تاریخی، دینی و مذهبی به شرح زیر می باشند:

الف) مسجد و مدرسه ی آقا بزرگ

۱۴۶// دو فصلنامه جغرافیا، شماره بیست و چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۲

مسجد و مدرسه ی آقا بزرگ بسیار مورد توجه گردشگران به ویژه مردم کاشان می باشد. بنیان گذار این مسجد و مدرسه، بنای عظیم متعلق به آن راه، به منظور نماز جماعت و محل درس و بحث حاج ملا مهدی نراقی دوم، ملقب به آقا بزرگ بنا نهاده است. گنبد و بارگاه با شکوه آن به واسطه ی عظمت ساختمان و طرح عالی و نقشه ی بی نظیر، خصوصاً در فنون معماری اصیل ایرانی، یکی از مهمترین بناهای نیمه ی دوم قرن گذشته، یعنی زمانی که اصول معماری ایران رو به انحطاط نهاده، به شمار می رود.

سقف ایوان بزرگ و چشمه های اطراف گنبد همگی با آجر تراش و کاشی، مقرنس کاری و طاق بندی شده است. سقف محراب بزرگ آن مقرنس، گچ کاری و نقاشی شده است. از کتیبه تا کف زمین با کاشی خشتی الوان زینت داده شده که از نمونه ی کاشی های ممتاز دوره ی قاجار می باشد. نقشه و بنای اولیه ی گنبد از چهار جانب باز و هواگیر بوده ولی بعدها در سمت غرب آن حاجی ملا محمد علی (فرزند آقا بزرگ) شبستان زمستانی وسیعی بنا کرده است که سابقاً به وسیله ی سه درگاه بزرگ با پنجره ی چوبی مشبک و اُرسی به محوطه ی گنبد مربوط بوده است. بر روی پایه و جرزه های گنبد در میان طرح های اسلیمی و ترنجی مختلف، اسماء الله را با خطوط طغرا و چلیپایی نقش و نگار کرده اند (نراقی، ۱۳۸۲). این طرز معماری، زیبایی خاصی به آن بخشیده که در نوع و وضع ساختمانی هم آن را بی نظیر ساخته است.

تصویر شماره ی (۳): بخشی از مسجد و مدرسه ی آقا بزرگ در کاشان

قابلیت های توسعه یابدان ناحیه کاشان... ۱۴۷۱۱۱

جدول شماره ی (۲): تعداد بازدید کنندگان داخلی و خارجی از مسجد و مدرسه ی آقا بزرگ، در سال های ۱۳۸۴-۱۳۸۶

نام ماه ها	۱۳۸۴		۱۳۸۵		۱۳۸۶	
	بازدید کننده داخلی	بازدید کننده خارجی	بازدید کننده داخلی	بازدید کننده خارجی	بازدید کننده داخلی	بازدید کننده خارجی
فروردین	۲۴۲۹	۴۳۸	۶۲۹۴	۵۸	۲۶۶۳	۲۰۲
اردیبهشت	۳۸۸۶	۴۵۸	۲۹۱۳	۲۴۲	۶۲۳	۷۸
خرداد	۱۶۹۰	۴۴	۲۵۱	۲۶۱	۴۶۱	۷۴
تیر	۹۰۰	۷۰	۱۶۵۴	۴۶	۱۰۰۰	۵۰
مرداد	۹۱۳	۱۲۲	۱۰۲۱	۷۹	۲۶۰	۴۰
شهریور	۱۱۰۹	۱۴۳	۱۰۷۵	۱۲۰	۵۲۷	۲۲۳
مهر	۹۵۴	۲۱۲	۴۱۳	۱۵۹	۲۵۱	۴۹
آبان	۹۵۹	۱۱۸	۳۲۱۳	۷۹	۲۷۶	۱۲۴
آذر	۹۹۰	۱۰۵	۲۶۲	۱۳۸	۲۰۰	۱۵۰
دی	۹۸۲	۱۷۷	۱۸۸	۱۱۲	۲۰۰	۶۰
بهمن	۵۵۳	۷۴	۱۷۸	۵۸	۲۰۰	۶۰
اسفند	۹۸۲	۵۸	۱۰۴۸	۸۸	۹۰۰	۸۰

منبع: سازمان میراث فرهنگی و گردشگری شهرستان کاشان، ۱۳۸۵

ب) مسجد جمعه

این مسجد که کهنسال ترین بنای تاریخی کاشان به شمار می رود، دارای گنبد آجری است با مقصوره و ایوان مرتفع زیر گنبد. صحن وسیع، دو شبستان بزرگ و یک شبستان تحتانی در ضلع شمالی و حوضخانه در وسط صحن قرار دارد. مناره ی آجری آن که در زاویه ی جنوب

۱۴۸// دو فصلنامه جغرافیا، شماره بیست و چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۲

شرقی مسجد واقع است، یگانه بنای تاریخ داری از ابنیه ی کامل کاشان در عهد سلجوقی می باشد که تاکنون باقی و برجا مانده است .

ج) مسجد جامع کاشان

مسجد جامع کاشان مربوط به قرن های اولیه ی اسلامی است و دارای کتیبه ای به خط کوفی و تاریخ ۴۶۶ ه. ق است که بیانگر اهمیت مسجد در دوره ی سلجوقیان می باشد. در اثر زلزله ۱۱۹۲ ه. ق آسیب فراوان دید و مجدداً عبد الرزاق خان کاشی در سال ۱۲۰۷ ه. ق آن را تعمیر نموده است.

د) مسجد میرعماد

این مسجد در جنوب میدان فیض و در وسط بازار بزرگ قرار دارد و بنیان اولیه ی آن به قرن هفتم می رسد و تاریخ ۶۳۳ هجری را در خود دارد.

ح) مسجد و مدرسه درب یلان. (و) مسجد و مدرسه ی میانچال. (ز) مسجد و مدرسه ی حاج محمد حسین.

۷) بازار بزرگ کاشان، نمونه ی هنر و زیبایی

بازار کاشان اوج عظمت، هنر و خلاقیت معماران ایرانی را به معرض نمایش می گذارد. از جمله ابنیه ی مهم تاریخی کاشان و نقاط مشهور و دیدنی قدیم آن، بازار بزرگ شهر است که به واسطه ی آراستگی و طرح عالی ساختمانی آن، بسیار با شکوه و موجب جلب توجه و تحسین مسافری و واردین به شهر می باشد.

این بازار در زمان شاه عباس اول نیز در وسط بازار بزرگ، چهار بازار به نام قیصریه مشتمل بر مستغلاتی چند از دکان ها و کاروانسراهای عالی و با اسلوب زیبایی ساخته شده و هر چند که تغییر کاربری در برخی از آنها ایجاد گردیده، ولی عظمت خود را دارند.

لیکن، بر اثر زلزله ی ۱۱۹۲ ه. ق بازار پرتجمل و با شکوه آن مانند سایر عمارات عالیه ی این شهر منهدم و ویران گردید. لازم به یادآوری است که در کاشان چندین زلزله تاکنون رخ داده

قابلیت های توسعه پایدار ناحیه کاشان... ۱۴۹۱۱۱

که عبارتند از: زلزله ی فین در سال ۱۵۷۴، زلزله ی کاشان در ۱۷۹۴، زلزله ی قهرود در سال ۱۸۶۲ و زلزله ی قمصرو کامو و قهرود در سال ۱۸۸۴، در ضمن، این زلزله ها را مربوط به گسل کاشان که به دوران اخیر می رسد، می دانند (آقا محمد اسماعیل، ۱۳۷۹).

دکان های زیادی در بازار به آن رونق خاصی بخشیده، به طوری که، در تمام طول بازار یعنی از دروازه ی دولت تا میدان فیض و مقابل مسجد میدان در دو طرف، بیش از ۱۲۰ دکان بزرگ با ایوان جلو و بالاخانه و بالکن فوقانی ساخته شده و در حد فاصل دکان ها، چندین کاروانسرای وسیع مقابل یکدیگر با چهار سوق های مرتفع و مسقف، بنا گردیده است.

مهمترین بازارهای صنفی کاشان شامل: بازار مسگری، رنگرزی، زرگری، کفش دوزی و ریسمان فروشی بوده است. به ویژه بازار مسگرها که تا نیمه ی اول قرن حاضر هم، شهرت جهانی خود را از دست نداده بود. محل و مرکز ضرابخانه نزدیک به مسجد میدان در بازار واقع بوده که هنوز هم آن محوطه به نام ضرابخانه مشهور می باشد. از آثار تاریخ دار پیش از عهد صفویه (دوره ی آقا قویونلوها) نیز یک جفت درب چوبی بزرگ در سرای ذغالی ها، واقع در وسط بازار مسگرها است.

بازارهای معروف تاریخی دیگری وجود دارد که آن ها را (گذر) می گویند و عبارتند از: گذر بابا ولی (قبلاً ۱۰۰ دکان داشته)، گذر دروازه ی اصفهان، گذر سرپله، گذر پنجه شاه، گذر امامزاده حبیب بن موسی (ع)، گذر پای قبان.

در بازار کاشان تیمچه های معروف و باشکوهی خود نمایی می کنند که بدین شرح می باشند:

- ۱- تیمچه ی امین الدوله: در اواخر قرن ۱۳ ه. ق (۱۲۸۵) احداث شده است؛
- ۲- تیمچه ی ملک التجار: در نیمه دوم قرن ۱۳ ه. ق ساخته شده است؛
- ۳- سرای شریف خان یا گمرک: واقع در میدان فیض و به وسیله ی دالان بلندی به بازار می رسد.
- ۴- تیمچه ی حاج سید حسین صباغ: در ناحیه ی بالا بازار قرار دارد؛

۸) خانه های تاریخی کاشان منازل امن و آرام بخش

عالی ترین فن و تخصص معماری در خانه های تاریخی و جاذب گردشگری کاشان به کار گرفته شده است به نحوی که، به غیر از جلوه و زیبایی های بی نظیر از نظر رنگ آمیزی بخش های گوناگون آن، فضا برای کلیه ی ایام سال مناسب و مطلوب است. جهت پیش بینی گرمای شدید تابستان و تأمین خنکی، ساختن سرداب و زیر زمین های بزرگ با بادگیرهای مرتفع هوایی و نیز فضاهای خاص به منظور حفاظت در برابر سرمای شدید زمستان، مد نظر قرار گرفته است. همچنین، ایجاد هواکش های خاکی در پشت بدنه ی سرداب ها از چندین صدف و غرفه های کوچک و بزرگ تو در تو، با راهروهای متعدد وجود داشته است.

معماری، هنر، امنیت، آسایش و اوج زیبایی در خانه های تاریخی کاشان مشهود است به طوری که در باره ی تزیینات این گونه خانه ها، علاوه بر گچ بری های مقرنس و نقاشی و آینه کاری از هنرنامه های مخصوص معماران کاشان، در نهایت ظرافت و زیبایی بهره گیری می شده است که مهمترین آنها عبارتند از:

۱ - خانه ی تاریخی بروجردی ها

این خانه زیبا و تاریخی در کوی سلطان میر احمد کاشان واقع شده و به طور تقریب یک قرن پیش شخصی به نام حاج سید جعفر نطنزی (مشهور به بروجردی)، یکی از بازرگانان و ملاکین بزرگ کاشان برای سکونت خود بنا کرده است. این خانه دارای خصوصیات معماری محلی جامع و یکی از بهترین خانه ها در دو قرن اخیر شناخته شده است و از حوضخانه ی هشت ضلعی و اطاق شاه نشین بهره می برد.

به طور کلی، سقف این قسمت از بنا به شکل گنبد است که در روی آن نورگیری به شکل جالب قرار داده اند و از داخل، سقف آن مقرنس کاری شده و روی گچ کاری های آن را رنگ آمیزی کرده اند. در دیوار این شاه نشین تصاویری از پادشاهان قاجار نقاشی شده و دور

قابلیت های توسعه پایدار ناحیه کاشان... ۱۵۱۱۱۱

نمایی نیز کشیده اند. لباس اشخاصی که در این نقاشی ها نشان داده شده است کاملاً اروپایی است (کاظمی علی آبادی، ۱۳۸۵).

جدول شماره ۳: تعداد بازدید کنندگان داخلی و خارجی از خانه ی بروجردی ها، در سال های ۱۳۸۴-۱۳۸۶

نام ماه ها	۱۳۸۴		۱۳۸۵		۱۳۸۶	
	بازدید کننده داخلی	بازدید کننده خارجی	بازدید کننده داخلی	بازدید کننده خارجی	بازدید کننده داخلی	بازدید کننده خارجی
فروردین	۱۷۶۷۷	۶۷۳	۳۱۴۲۴	۲۰۱	۲۶۳۴۴	۴۶۶۶
اردیبهشت	۲۱۹۶۴	۱۰۶۶	۲۴۱۰۵	۴۰۰	۱۹۲۵۳	۷۰۸
خرداد	۷۰۸۵	۲۷۵	۷۴۴۴	۲۵۱	۶۰۸۴	۴۹۱
تیر	۱۶۲۸	۱۳۲	۱۵۲۱	۷۹	۱۱۹۷	۱۵۳
مرداد	۱۸۱۲	۲۸۸۸	۱۸۹۵	۲۱۰	۲۰۳۵	۵۱۵
شهریور	۳۰۸۵	۳۳۰	۷۱۲۸	۲۶۲	۲۱۸۰	۴۷۰
مهر	۱۵۰۰۰	۱۱۰۰	۷۸۲	۲۹۸	۱۵۴۰	۳۱۰
آبان	۱۷۱۰	۳۱۰	۱۲۲۳۵	۲۴۵	۲۱۱۵	۷۳۵
آذر	۴۰۴۵	۱۶۰	۱۲۴۷	۹۳	۴۰۰۰	۱۵۰
دی	۱۶۷۰	۱۳۰	۵۲۳	۶۲	۱۰۰۰	۱۳۰
بهمن	۱۷۸۸	۶۷	۲۱۷	۳۳	۱۰۰۰	۵۰
اسفند	۲۲۰۵	۱۲۰	۲۶۰۷	۱۲۳	۲۰۰۰	۱۲۰

منبع: سازمان میراث فرهنگی و گردشگری شهرستان کاشان، ۱۳۸۵

- ۲- خانه ی عامری ها(خانه ی تاریخی حاجی میرزا اسداله)؛ ۳- خانه ی تاریخی عباسیان؛ ۴-
خانه ی تاریخی طباطبایی؛ ۵- خانه ی تاریخی شریفیان؛ ۶- خانه ی تاریخی میرزا ابوالفضل

۱۵۲ // دو فصلنامه جغرافیا، شماره بیست و چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۲

حکیم باشی؛ ۷- خانه ی تاریخی حاجی سید آقا؛ ۸- خانه ی تاریخی حاجی رضا حاج صالح؛
۹- خانه ی تاریخی حاجی علی نقی رئیس التجار؛ ۱۰- خانه ی تاریخی عبدالله خان غفاری؛
۱۱- خانه ی تاریخی معظم السلطنه؛ ۱۲- خانه ی تاریخی میرزا جلال الدین غفاری؛ ۱۳-
خانه ی تاریخی حاج محمد مهدی؛ ۱۴- خانه ی تاریخی سید شکری؛ ۱۵- خانه ی تاریخی
لاجوردی ها؛ ۱۶- خانه ی تاریخی حاج محمد علی وارثچ؛ ۱۷- خانه ی تاریخی تفضلی ها؛
۱۸- خانه ی تاریخی حاجی سید محمود هاشمیان؛ ۱۹- خانه ی تاریخی آل یاسین. ۲۰- خانه
ی تاریخی آقا کر؛ ۲۱- خانه ی تاریخی صالح؛ ۲۲- خانه ی تاریخی کاشانیان؛ ۲۳- خانه ی
تاریخی حکیم باشی؛ ۲۴- خانه ی تاریخی بنی کاظمی.

تصویر شماره ی (۴): خانه ی تاریخی طباطبایی ها در کاشان

۹) حمام های تاریخی کاشان

در شهرستان کاشان حمام های تاریخی زیادی وجود داشته که برخی از آنها از بین رفته است. حمام های بزرگ و عمومی شهر کاشان از ابنیه ی مهم و آثار معتبر از نظر معماری های باشکوه و عالی است، به طوری که در عهد صفویه مورد توجه کامل و ستایش جهانگردان بیگانه قرار گرفته است و در سفرنامه های خود به تعریف و توصیف آن ها مبادرت نموده اند. این حمام ها متشکل از: صحن های متعدد تو در تو با درجه حرارت و گرمای مختلف و آرام بخش با خزینه های آب بسیار گرم تا ملایم، حوض های آب سرد، سطح و جداره های

قابلیت های توسعه پایدار ناحیه کاشان... ۱۵۳۱۱۱

بناء با سنگ تراشیده و با مرمر سفید و کاشی لعاب دار مزین، سقف های گنبدی شکل، در میان سقف نیز طاق های کوچکتر و برجسته با سوراخ های متعدد برای نورگیری تعبیه که به آنها جامگاه و گلجام گفته می شده است. تعداد این گونه حمام های بزرگ و عمومی از ۲۵ تا ۳۰ باب در شهر کاشان وجود داشته است که مهمترین آنها عبارتند از:

۰۱ حمام ملاقطب: از ابنیه سده ی دهم هجری و بانی آن مولانا قطب الدین محمد از دانشمندان و عرفای کاشان بوده است. (نراقی، ۱۳۸۲).

۰۲ حمام عبدالرزاق خان: با سنگ مرمر سفید و کاشی فیروزه ای و رنگارنگ ساخته شده است.

۰۳ حمام میر عماد: از ابنیه ی خواجه عمادالدین محمود شیروانی بنیان گذار مسجد میدان عمادی کاشان می باشد.

۰۴ حمام سرباز: این بناء در سال ۱۲۴۲ ه.ق ساخته شده است. ۰۵ حمام کوی سلطان میر احمد.

۰۶ حمام کوی طاهر و منصور. ۰۷ حمام پنجه شاه.

۱۰ آب انبارهای تاریخی کاشان منشأ خیرات و مبرات

ناحیه ی کاشان جزو نواحی خشک و کویری و کم باران محسوب می شود. لذا، از قدیم الایام ساختن آب انبار ها و برکه های عمومی آب آشامیدنی در شهر و جاده های عمومی و روستاها از جمله مبانی مهم خیرات و مبرات به شمار می رفته است و چون آب این برکه ها به هنگام یخبندان زمستان از آب های کوهستانی ذخیره می شده، در فصل گرمای سوزان تابستان بسیار خنک و گوارا بوده است. در شهر کاشان تا قبل از احداث خیابان ها، بالغ بر ۷۰ آب انبار بزرگ وجود داشته است که سالی یک دفعه در زمستان آنها را آب گیری می کردند (اخوان ارمکی، ۱۳۸۳).

۱۵۴// دو فصلنامه جغرافیا، شماره بیست و چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۲

به طور کلی، در ایجاد این آثار ارزشمند حیاتی، در ابتداء فقط استحکام اساس کار بوده و بنیاد آن ها به منظور تأمین آب شرب مردم مطرح بوده است ولی به مرور، ساخت و سردر آنها زیباتر شده است.

در عهد پادشاهان صفویه آب انبارها با مساجد هم زمان ساخته شده اند، به طوری که، بناهای برخی از مساجد بر روی سقف و پوشش انبار آب احداث شده اند و شاید به این جهت بوده که بانی آن از دو ثواب بهره مند شود و نیز آب به سهولت در اختیار مردم قرار گیرد. مهمترین آنها شامل:

الف) آب انبار کوی سرپله

این آب انبار از بناهای خواجه غیاث الدین بیگک دنبلی مشهور به ضرابی می باشد و در زمان شاه عباس دوم (۱۰۷۷ - ۱۰۵۲) ساخته شده است و بر روی این آب انبار مسجدی بزرگ با بهره گیری تابستانی و زمستانی به نحو دل انگیزی بنا شده است.

ب) آب انبار مسجد وزیر؛ ج) آب انبار بزرگ کوی کوشک صفوی؛ د) مسجد و آب انبار میر سید علی؛ ه) آب انبار گذر نو؛ و) آب انبار جنب بقعه ی چهل تن؛ ح) آب انبار مسجد و مدرسه میانچال؛ ط) آب انبار مسجد مثقال.

۱۱) بقاع متبرکه و زیارتگاه ها، مهمترین بعد گردشگری دینی و زیارتی کاشان

این بقاع بسیار مورد توجه و تکریم مردم کاشان و ایران و به ویژه مسلمانان می باشد و مأمین روح نواز و آرام بخشی برای آنان محسوب می گردد که به اختصار به آنها اشاره میشود:

۰۱ بقعه ی حبیب ابن موسی (ع)

بقعه ی امام زاده حبیب ابن موسی بن جعفر (ع) در محله ی پشت مشهد کاشان قرار دارد و از زیارتگاه های معتبر و قدیمی است. بنای اولیه ی ساختمان این بقعه پیش از سده های ششم و هفتم هجری آغاز شده است.

۰۲ بقعه ی سلطان عطا بخش (ع)

قابلیت های توسعه پایدار ناحیه کاشان... ۱۵۵۱۱۱

بقعه ی سلطان عطابخش فرزند موسی بن جعفر (ع) در خارج از دروازه ی قدیم اصفهان که آن را تخته پل می نامیدند، واقع شده است و ساخت آن مربوط به دوره ی آل بویه می باشد.

۰۳ بقعه ی شاه زاده ابراهیم (ع)

این بقعه ی زیبا در کنار خیابان امیر کبیر (فین) قرار دارد و در سال ۱۳۱۲ ه.ق ساخته شده است.

۰۴ بقعه ی ابولؤلؤ

بقعه ی ابولؤلؤ (معروف به بابا شجاع الدین) در جنوب خیابان امیر کبیر (فین) واقع شده است و دارای گنبد هرمی و بسیار زیبایی است و تاریخ بناء به سال ۷۷۷ هجری می باشد.

۱. بقعه ی شاه یلان یا مزار سلیمان بن موسی بن جعفر (ع)

این بقعه در میان بازار بزرگ شهر قرار دارد و در روی صندوق چوبی منبت کاری روی قبر امام زاده، تاریخ ۹۵۱ هجری مشهود است.

۲. بقعه ی سلطان میر احمد بن موسی بن جعفر (ع)

این بقعه دارای صحن و بارگاه و رواق های بزرگ و گنبدی مخلوطی شکل دوازده ترک و کاشی معرق دوره ی صفوی است.

۰۷ بقعه ی پنجه شاه

بقعه ی پنجه شاه در نزدیکی خیابان بابا افضل کاشان قرار دارد و بنای اصلی را متعلق به دوره ی سلجوقی می دانند.

۰۸ بقعه ی میر نشانه

بقعه ی میر نشانه در کوی پاکپان و گذر سوگ کاشان قرار دارد و از ابنیه ی مربوط به عصر صفویه است و در روی صندوق آن تاریخ ۹۷۸ هجری قمری رؤیت می شود.

۰۹ بقعه ی چهل دختران

بقعه ی چهل دختران در سمت غرب بقعه ی امام زاده سلطان میر احمد (ع) قرار دارد.

۱۵۶// دو فصلنامه جغرافیا، شماره بیست و چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۲

۰۱۰ بقعه ی طاهر و منصور (ع)

امام زادگان طاهر و منصور فرزندان موسی بن جعفر (ع) می باشند.

۰۱۱ بقعه ی خواجه تاج الدین

این مکان در جنب مسجد آقا بزرگ قرار دارد و شامل دو بقعه است که یکی از آنها مدفن امام زاده گان اسحاق و ابی طالب از فرزندان حمزه بن موسی بن جعفر (ع) می باشند و آرامگاه دیگر مربوط به حاج ملا محمد حسن قطب از علما و عرفا و شعرای عصر قاجار است.

۰۱۲ بقعه ی قاسم بن موسی بن جعفر (ع)

این بقعه در کوی پای نخل کاشان قرار دارد و معروف به زیارت پای نخل می باشد.

جدول شماره ی (۴): آمار بازدید کنندگان از بناهای تاریخی و مذهبی،

در نوز سال های ۱۳۸۶-۱۳۸۵

ردیف	نام جاذبه های گردشگری	آمار تعداد کل نوز ۱۳۸۵	آمار تعداد کل نوز ۱۳۸۶	درصد کاهش یا افزایش
۱	باغ فین	۱۷۴۳۷۵	۱۶۶۴۳۵	٪۴/۷۷ کاهش
۲	چشمه ی سلیمانیه	۱۴۵۵۰	۲۸۲۸۵	٪۴/۹۴ افزایش
۳	موزه ی ملی	۳۱۵۹۹	-----	-----
۴	حمام تاریخی فین	۱۰۵۹۷۵	-----	-----
۵	خانه ی بروجردی	۲۹۶۲۲	۲۵۶۴۴	٪۱۵/۵۱ کاهش
۶	مسجد و مدرسه آقا بزرگ	۵۶۷۵	۲۵۶۰	٪۱۲/۶۸ کاهش
۷	مجموعه تاریخی عامری ها	۱۶۷۲۰	۲۴۳۳۷	٪۴۵/۵۶ افزایش

قابلیت های توسعه پایدار ناحیه کاشان... ۱۵۷/۱۱

۸	خانه ی تاریخی عباسیان	۱۵۲۷۶	۱۹۶۵۰	٪ ۲۸/۶۳ افزایش
۹	خانه ی تاریخی طباطبایی	۲۹۷۷۳	۳۱۲۲۶	٪ ۴/۸۸ افزایش
۱۰	حمام سلطان امیر احمد	۱۳۳۰۰	۱۵۷۶۰	٪ ۴۱/۰۵ افزایش
۱۱	خانه ی تاریخی آل یاسین	۱۲۲۷۱	۱۲۸۲۵	٪ ۴/۵۱ افزایش
۱۲	تپه های باستانی سیلک	۴۶۵۴۰	۶۵۳۰۰	٪ ۴۰/۳۱ افزایش
۱۳	مجموعه ی بازار کاشان	۸۹۷۲۱	۹۸۶۹۰	٪ ۱۰ کاهش
۱۴	خانه ی هنرمندان (تاج)	۱۴۲۰۰	۲۱۹۰	-----
۱۵	سایر بناهای تاریخی و مذهبی	۸۳۲۵۰	۹۱۷۵۰	٪ ۱۰/۲۱ افزایش
جمع کل		۶۸۲۸۴۷	۵۸۷۶۵۲	٪ ۱۶/۲۰ کاهش

منبع: سازمان میراث فرهنگی و گردشگری کاشان، ۱۳۸۶

۱۳. بقعه ی ابو حارث بن جعفر (ع) معروف به امام زاده درب زنجیل

۱۵۸// دو فصلنامه جغرافیا، شماره بیست و چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۲

این بقعه در جنب بازار بزرگ شهر قرار دارد و بنای اصلی آن متعلق به پیش از عصر صفویه است.

۰۱۴ امام زاده میر شمس الدین محمد (ع) و قاضی اسداله

این بقعه در خیابان ملا محمد محسن فیض کاشانی شهر کاشان قرار دارد و مربوط به عهد تیموری و بخشی از آن مربوط به عهد صفویه است.

۰۱۵ مزار ابی دردا

این مزار در خیابان امیر کبیر (جاده ی فین) کاشان واقع است.

تحلیل کیفی - استراتژیک SWOT

به طور کلی، بررسی نقاط قوت و ضعف و فرصت ها و تهدیدها، اقدام اساسی در جهت تعیین اهداف و استراتژی های توسعه پایدار گردشگری شهر کاشان است که با بهره گیری از این مدل استراتژیک، بسیاری از آنها تبیین گردیده است. لیکن، به جهت اطاله ی کلام به اختصار به شرح زیر به موارد مهم آنها پرداخته می شود:

نقاط قوت (S)

- وجود تپه های سیلک با ارزش جهانی که فرآیند تکامل شهر نشینی را در فلات ایران بازگو می کند؛

- وجود باغ فین که از معدود باغ های موجود در سطح کشور به سبک و سیاق باغ های ایرانی است.

- برخورداری از بسیاری از جاذبه های با ارزش نظیر چشمه فین، قنات ها، آب انبارها، خانه های تاریخی - مدارس و مسجد جامع و...؛

- برخورداری از موقعیت استراتژیک به سبب مجاورت با شبکه ی توسعه یافته ی راه های جاده ای و ریلی شمال به جنوب کشور؛

قابلیت های توسعه پایدار ناحیه کاشان... ۱۵۹۱۱۱

- برخورداری از حجم بالای تقاضای داخلی و خارجی؛
- نزدیکی به بازارهای بزرگ هدف مثل تهران و اصفهان؛
- نزدیکی به کویر نمک و امکان گسترش گردشگری کویر به عنوان فرصت های مکمل؛
- استقرار در محور پرتردد راه های شمال به جنوب کشور به خصوص محور گردشگری اصفهان؛
- نزدیکی به مقاصد گردشگری جاذب نظیر ایبانه، قمصر، نطنز و ...؛
- برخورداری از جایگاه ویژه در اذهان گردشگران فرهنگی (علاقمندان معماری و باستانشناسی و...)

- برخورداری از صنایع دستی جاذب مانند فرش و محصولات مسی و قابلیت توسعه ی صنعت و هنر قالیبافی و سایر هنرهای دستی؛
- تعلق خاطر مردم بومی به میراث فرهنگی، دینی و زیارتی و تاریخی موجود.

نقاط ضعف (W)

- عدم شناخت کافی و مطلوب از جاذبه ها و ارزش های آنها؛
- توسعه ی ناموزن گردشگری؛
- الگوی به شدت فصلی تقاضا در کاشان؛
- کمبود کمی و کیفی تسهیلات و خدمات گردشگری؛
- سطح کیفی نیروی انسانی شاغل در این صنعت پایین تر از استاندارد مورد انتظاری است که بتواند کاشان را به یک مقصد بین المللی گردشگری تبدیل نماید؛
- اقامت کوتاه و موقت گردشگران؛
- ضعف اطلاع رسانی در رابطه با انبوه جاذبه های موجود؛
- ضعف در هدایت گردشگران برای بازدید از اغلب جاذبه های موجود و فراهم کردن شرایط ماندگاری؛

۱۶۰ // دو فصلنامه جغرافیا، شماره بیست و چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۲

- فقدان تابلوهای راهنما متناسب با اهداف گردشگری در مسیرها و حتی ورودی های شهر کاشان؛

- بر آورده نساختن نیازهای گردشگران بین المللی که به صورت انفرادی مسافرت می کنند؛
- محدودیت ظرفیت پارکینگ و اذحام و شلوغی بیش از حد در فصل گردشگری (بهار و ایام نوروز)؛

- راهنمایان آموزش دیده تور اندک هستند و نیز تعدادی از راهنمایان غیرمجاز در این رشته فعالیت دارند؛

- حراست و حفظ ارزش و وضعیت نگهداری اغلب آثار بسیار نارسا است؛
- به علت عدم اعمال نظارت نسبت به رفتار بعضی از بازدیدکنندگان، تأسیسات باغ فین (از جمله حمام) با نوشتن یادگاری روی دیوارها، صدمه دیده و در نتیجه، ارزش تاریخی و هنری آن کاهش یافته است؛

- کلیه ی مکان ها ساعاتی از ظهر را تعطیل می باشند. (این در حالی است که ساعت تعطیلی کامل هم تا ۴ بعد از ظهر است)؛

- هیچ تابلو و علایم راهنمایی واضح و روشنی جهت نشان دادن راه وجود ندارد و یا بسیار کم است و نمی توان به دون وجود راهنما به محل ها دسترسی پیدا کرد .

فرصت ها (O)

- نگاه مثبت مدیران در راستای توسعه ی پایدار گردشگری؛
- تشویق و حمایت سازمان مربوطه از مشارکت بخش خصوصی و مردم محلی در فعالیت های مربوط به گردشگری؛

- برخورداری از ظرفیت های بالقوه گردشگری؛

- تصمیم گیری در راستای احداث اقامتگاه ها؛

- نگاه حفاظتی مدیران سازمان مربوطه به منابع گردشگری و میراث فرهنگی؛

قابلیت های توسعه پایدار ناحیه کاشان... ۱۶۱۱۱۱

- روند مثبت اصلاحات قوانین و مقررات حاکم بر بخش گردشگری؛
- حمایت از طرح های توسعه.

تهدیدها (T)

- ناتوانی در استفاده از مدیریت پایدار در بخش گردشگری؛
- کمبود طرح جامع گردشگری و فقدان طرح های مدیریتی برای اداره ی مناظر فرهنگی؛
- عدم رعایت قوانین و ضوابط مربوط به میزان پذیرش بازدید کنندگان؛
- ناتوانی در بالا بردن استانداردهای تسهیلات و خدمات گردشگری؛
- ورود به حریم آثار فرهنگی - تاریخی مانند تپه های سیلک و تخریب آثار؛
- شلوغی و ازدحام بیش از حد گردشگران در فصل بهار؛
- توسعه ی شتابزده شهری در محور گردشگری فین - سیلک - کاشان و ایجاد تراکم و جمعیت؛
- ناتوانی در جذب بخش خصوصی برای مشارکت در امر توسعه ی گردشگری؛
- رشد مقاصد گردشگری رقیب، مانند اصفهان و قم؛
- احتمال وقوع زمین لرزه.

نتیجه گیری و پیشنهاد ها

زمینه ی سودآوری صنعت گردشگری از نظر اقتصادی برهیچکس پوشیده نیست، زیرا توسعه ی صنعت گردشگری علاوه بر فواید اقتصادی، از اثرات مثبت اجتماعی نیز برخوردار است. ایجاد اشتغال، کاهش بیکاران، کاهش بزه کاری و جرایم و جلوگیری از مشاغل کاذب مسأله ساز، از جمله اثرات حایز اهمیت آن است و در راستای ایجاد اشتغال و کارهایی که با گردشگری مرتبط است مثل: آماده کردن اطاق برای گردشگران، تهیه ی غذا، خرده فروشی، حمل و نقل و ایجاد سرگرمی، شغل های جدیدی به وجود می آید (قنبری، ۱۳۸۳، ص ۹۱) و

۱۶۲ // دو فصلنامه جغرافیا، شماره بیست و چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۲

می تواند از بیکاری های آشکار و پنهان بکاهد و مسیر توسعه ی پایدار رارا برای ناحیه ی کاشان فراهم سازد..

بررسی جغرافیایی منطقه ی کاشان و نیز امکان سنجی هر کدام از جاذبه های توریستی و اکوتوریستی، قابل سرمایه گذاری خاص می باشد که می تواند به عنوان یک منبع اقتصادی، این شهر کهن و پر آوازه ی کویر مرکزی ایران را، بیش از پیش شکوفا سازد. از همه مهمتر این که، تعداد زیاد جاذبه های گردشگری به ویژه جاذبه های گردشگری تاریخی، فرهنگی و دینی از جمله: زیارتگاه ها، مساجد، خانه های قدیمی، حمام های پر سابقه، تپه ی سیلک، باغشاه و چشمه ی سلیمانیه فین کاشان، بازار بسیار زیبا و سرپوشیده، آب انبارهای قدیمی این شهر کویری، می توانند به صورت یک قطب گردشگری مهم در میهن اسلامی بدرخشند و شهر را به سوی توسعه ی پایدار هدایت سازند. تعداد گردشگران وارد شده به شهر کاشان در نوروز سال ۱۳۸۵ برابر ۶۸۲۸۴۷ نفر و در نوروز ۱۳۸۷ برابر ۱/۲۰۰۰۰۰۰ نفر اعلام گردیده، لذا تعداد ۵۱۷۱۵۳ نفر گردشگر افزایش یافته است.

شهر کاشان از نظر خصوصیات کالبدی، به طور کامل دارای دو بافت قدیم و جدید است. بافت قدیم در قسمت مرکزی شهر قرار گرفته که این بافت خود جاذب گردشگران زیادی می باشد و بافت جدید در اطراف بافت قدیم و حاشیه ی شهر مشاهده می شود. لیکن، توریست خارجی بیشتر علاقه مند است که از تلاش، اوج هنر، زیبایی و سادگی توأم با لطافت و آسایش به کاررفته در بافت قدیم بازدید و از این همه شکوه و فرهنگ لب به سخن بگشاید.

تحقیقات حکایت از این دارد که، صنعت گردشگری در زمینه های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی، در توسعه شهر ها و روستاها تأثیر گذار می باشد و از طرفی، بیشترین زمینه ی سودآوری را نیز از در پی دارد که تمام شرایط احیاء و توسعه ی آن در کشور ما و نیز در شهرستان کاشان در بهترین وضعیت قرار دارد. لیکن، باید به این مهم عنایت شود که به هیچ وجه محیط زیست صدمه نبیند و از زیبایی های آن نگاهد و به طور قطع، توسعه ی گردشگری

قابلیت های توسعه پایدار ناحیه کاشان... ۱۶۳۱۱۱

سازمان داده شده، می تواند در حفظ اکوسیستم های سالم، حفظ موجودیت های زیست محیطی و حفظ منافع زیست محیطی آن، برای بشر متمر ثمر باشد (امینی نسب، ۱۳۸۱، ص ۳۶).

پیشنهاد ها و راهکارهای عملی

۱- از بُعد سیاستگزاری های کلان ملی:

۱-۱ با عنایت به این که، گردشگران خارجی از سراسر جهان، با تیزبینی خاص و بررسی جامع و علاقه مندی وافر خود به جاذبه های گردشگری، مبادرت به سفر به هر شهر و دیار می نمایند، ضروریست مسئولین و دست اندر کاران میهن اسلامی در سیاستگذاری های کلان، تبلیغات وسیع و مستمری را در مورد جذب گردشگران خارجی مبذول دارند و در این عرصه، رفع موانع و مشکلات صنعت گردشگری را در اولویت برنامه های کلان ملی قرار دهند.

۱-۲ شاساندن جاذبه های گردشگری کشور، استان ها و شهرستان ها، از جمله کاشان و حتی روستاها، برای کلیه ی احاد جامعه، به عنوان یک امر مهم و کارآ در سیاستگذاری های کلان ملی و برنامه ریزی ها تجلی یابد.

۲- از بعد اقدامات ناحیه ای و منطقه ای:

۰۱ گسترش فضایی شهر کاشان از طریق شهرداری و سایر مقامات ذیربط، باید تحت کنترل و نظارت لازم و هدفمند قرار گیرد، تا آسیبی چون گذشته به جاذب های گردشگری وارد نشود؛

۰۲ گسترش فضای سبز در شهر با توجه به کویری بودن این ناحیه و به منظور تلطیف هوا به ویژه در تابستان با چشم انداز های مطلوب جهت استفاده مردم شهرستان کاشان و گردشگران؛

۰۳ بهره گیری توأم تکنولوژی جدید ساخت و تکنیک های قدیمی، به منظور کاهش اثرات سوء شرایط نامساعد آب و هواییو مطلوب ساختن مساکن و تأسیسات برای شهروندان به ویژه برای گردشگران؛

۱۶۴// دو فصلنامه جغرافیا، شماره بیست و چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۲

۰۴ استخدام و بهره گیری از نیروهای متخصص و کار آزموده و متخلق به اخلاق اسلامی برای هدایت گردشگران، زیرا، توریست می تواند خود یک عامل تبلیغاتی برای دیگران باشند؛

۰۵ با توجه به این که ادارات و سازمان ها و مسئولین شهرستان کاشان نقش مهمی در رونق بخشیدن به صنعت توریسم بر عهده دارند، لذا، تشکیل یک گروه مطالعاتی - اجرایی متشکل از: فرماندار، شهردار، بخشدار، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری، مراکز اقامتی و هتل ها، اداره ی محیط زیست، اداره ی منابع طبیعی، اداره ی جهاد کشاورزی، روابط عمومی ادارات، آژانس های مسافرتی و سیستم های حمل و نقل توریستی و... به منظور توسعه و رونق بخشیدن به صنعت توریسم، بسیار ضروری است.

۰۶ مسئولین میراث فرهنگی و گردشگری و شرکت های مرتبط با گردشگری باید مصمم شوند، تا ضمن جبران خسارات و عقب ماندگی های گذشته ی ناشی از عدم احساس مسؤلیت لازم و بایسته پیرامون جذب گردشگران، با کاری مضاعف در رونق بخشیدن به این صنعت، تلاش نمایند؛

۰۷ طراحی خیابانهای شهریو کوچه ها و پیاده رو ها با جهت شرقی - غربی، با ایجاد سایه بان ثابت و متحرک و مسقف نمودن پیاده روها و بهره گیری از آب نماهای متعدد در بخش های مختلف شهر به منظور آسایش رهگذران و جلوگیری از تابش مستقیم آفتاب سوزان کویری این ناحیه، به شهروندان و گردشگران؛

۰۸ مکان یابی مهندسی و تخصصی صنایع، برای حفظ اراضی و ممانعت از آلودگی هوا و آلودگی های دیداری و شنیداری، به منظور حفظ شهروندان و گردشگران؛

۰۹ عنایت لازم و ضروری هر چه بیشتر مسئولین و نهادهای ذیربط، نسبت به حفظ و حراست از جاذبه های گردشگری، جهت جذب گردشگران، به منظور افزایش درآمد مردم و افزایش سطح اشتغال؛

قابلیت های توسعه پایدار ناحیه کاشان... ۱۶۵۱۱۱

۱۰ تبلیغات گسترده و ضروری به منظور معرفی جاذبه های توریستی ناحیه کاشان، با توجه به تنوع جاذبه ها به جهت رونق بخشیدن به صنعت گردشگری، از طریق رسانه های جمعی محلی؛
۱۱ تهیه طرح های لازم و ایمن برای گردشگران به منظور طبیعت گردی در کویر های حاشیه ی ناحیه ی کاشان، از جمله: کویر مرنجاب و دیدار از نوار ریگ بلند و دریاچه ی نمک و ...؛

۱۲ احیاء و بازسازی و بهسازی بافت های قدیم کاشان که از نظر اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی ارزشمند و از هویت شهری کاشان صیانت و فرهنگ اصیل ایرانی - اسلامی شهر راساماندهی میکند، انجام پذیرد؛

۱۳ اعمال صحیح و اصولی مدیریت منابع آب، به منظور حفظ این ناحیه ی کم آب، با عنایت به این که این شهرستان چند سالی است که با بحران آب مواجه می باشد، صورت گیرد؛
۱۴ تشویق و ترغیب بخش خصوصی به سرمایه گذاری در بخش گردشگری، به عنوان یاریگر دولت در این صنعت؛

۱۵ بهره گیری مطلوب از گردشگری الکترونیکی به منظور گسترش امر گردشگری و آرایه ی سرویس های مورد نیاز به گردشگران؛

۱۶ حفظ و مرمت مستمر بافت تاریخی شهر و جاذبه های گردشگری و جلوگیری از تخریب آنها.

به امید آینده ای نزدیک که تلاش مسؤولین و مدیراندر سطح کلان ملی و مسؤولینو مقامات ذیربط کاشان در سطح محلی، بسیار فراتر از این باشد و ضمن برنامه ریزی مطلوب، با معرفی و شناساندن این قطب مهم گردشگری باستانی و دینی، در راستای توسعه ی پایدار کاشان تلاشی مضاعف معمول و گام های مؤثریدر زمینه ی ایجاد اشتغال و افزایش سطح درآمد مردم و جلوگیری از مهاجرت برداشته شود.

۱۶۶// دو فصلنامه جغرافیا، شماره بیست و چهارم، بهار و تابستان ۱۳۹۲

منابع و مآخذ

- ۱- الوانی، مهدی، ۱۳۷۳، اصول و مبانی جهانگردی، معاونت اقتصادی و برنامه ریزی بنیاد مستضعفان و جانبازان.
- ۲- اخوان ارمکی، عباسعلی، ۱۳۸۳، کاشان سرافراز، انتشارات مرسل.
- ۳- امینی نسب، مهدی، ۱۳۸۱، قابلیت‌های محدود گردشگری به منظور مشارکت، فصلنامه محیط زیست، شماره ۳۷.
- ۴- استعلاجی، علیرضا، ۱۳۸۰، آشنایی با توسعه یکپارچه و پایدار روستایی، تهران، جهاد کشاورزی.
- ۵- پورنقی، لیلا، ۱۳۸۷، نقش گردشگری شهری در تحقق ایده شهر پایدار- کاشان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی شهرری.
- ۶- توسلی، محمود، ۱۳۸۱، شهرهای کویری، تحلیل فضایی و بصری، تهران.
- ۷- سازمان میراث فرهنگی و گردشگری کاشان، سال ۱۳۸۷.
- ۸- شکویی، حسین، ۱۳۷۰، مقدمه ای بر جغرافیای جهانگردی، دانشگاه اصفهان.
- ۹- شیعه، اسماعیل، ۱۳۷۲، روند برنامه ریزی تأسیسات شهری در بافت سنتی شهرهای ایران، تداوم حیات در بافت شهری ایران، مجموعه مقالات، دانشگاه علم و صنعت ایران.
- ۱۰- فلاح تبار، نصراله، ۱۳۹۰، عالی ترین مدیریت گردشگری در کلام قرآن، یازدهمین کنگره جغرافیدانان ایران، دانشگاه شهید بهشتی.
- ۱۱- قبری، نوذر، ۱۳۸۳، گردشگری روستایی در تایوان نشریه سرزمین، سال اول، شماره ۳.
- ۱۲- کاظمی علی آبادی، مجید، ۱۳۸۵، راهنمای جامع گردشگری کاشان.
- ۱۳- کارگر، بهمن، ۱۳۸۶، توسعه شهرنشینی و صنعت گردشگری در ایران، سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
- ۱۴- منشی زاده، رحمت اله، ۱۳۷۶، جهانگردی، انتشارات مسعی.
- ۱۵- ملک شهمیرزادی، صادق، ۱۳۸۱، زیگورات سیلک، معاونت پژوهشی پژوهشکده باستان شناسی.
- ۱۶- محمد اسماعیل، زهرا، ۱۳۷۹، ژئومورفولوژی کاشان، پایان نامه ی دکترا، دانشگاه تهران.
- ۱۷- نراقی، حسن، ۱۳۸۲، آثار تاریخی شهرستان های کاشان و نطنز، دانشگاه تهران.
- ۱۸- نوربختیار، محمود، محمودی و یگانه، ۱۳۸۵، کاشان، نگین کویر، انتشارات هنر سرای گویا.
- ۱۹- نوینی، عبدالحسین، ۱۳۷۶، تحلیل و بررسی وضعیت سفر در ایران، مجله سیر و سیاست، شماره ی یک.